
Waldorfbørnehaven Lille Bjørns læreplan 2020

Hvem er vi?

Vi er en lille udebørnehave med 21 børn 3 fast ansættede (den ene leder på fuld tid, en pædagog og en pædagogisk assistent). Vores åbningstid er fra 7.45-16. Vi er beliggende i nærheden af Farum kirke og Solhjørten. Vi er tæt på sø, marker og skov, som vi benytter ofte. Vi har en dejlig stor have omkranset af store træer. I haven er der sandkasse, et lille legehus med egen have, A- huset, vandtrapperne, bålplads, gynge og et skur til trækvogne, gryder, pletter og pander til brug i sandkassen.

Huset er et gammelt bindingsværkshus med stue/køkken og garderobe med to toiletter. Huset er ikke bygget som børneinstitution, hvilket giver et hjemligt præg. Rummenes vægge er lakerede med sarte pastelfarver og ligeledes træpaneler for at give et lyst og venligt indtryk. Legetøjet er lavet af naturmaterialer og ofte lavet af forældre og pædagoger og børn. Der er indrettet en lille garderobeplads til hver enkelt af børnene, hvor der er plads til skiftetøj og overtøj. I garderoberummet er der to toiletter. På 1. sal er der et rum med en lille dukkekrog, et rum til kreative aktiviteter, og et eventyrrum samt en personalestue.

Alsidig personlig og social udvikling:

Hvordan understøtter vores pædagogiske læringsmiljø børnenes alsidige personlige og sociale udvikling?

Vores pædagogiske retning har en forståelse af barnet som værende et rytmisk, sansende og efterlignende væsen. Alt hvad barnet lærer i livet udspringer af påvirkninger som møder disse forhold.

I vores hverdag er disse 3 forhold inddraget og giver barnet udviklingsmuligheder ud fra rytme, sansning og efterligning. Livet i vores børnehave er stykket sammen på en måde hvorpå barnet selv, ved egen oplevelse og egen evne, og med sin frihed som menneske, kan indlære og lære at blive et helstøbt menneske, der er i stand til at være sig selv og tage vare på sig selv og andre.

Det kan udtrykkes på en smuk måde med Rudolf Steiners egne ord og som er et ideal vi arbejder med hele tiden:

”enhver opdragelse er selvopdragelse, vi er som forældre og pædagoger, kun omgivelserne for barnet, der ifølge sit inderste væsen opdrager sig selv. Vores opgave er at skabe omgivelserne, for at barnet kan opdrage sig selv således, gennem os, som gennem sit inderste må opdrage sig selv.”

Det betyder at vi som voksne bestræber os på hele tiden at have det ideal for øje, at skabe gunstige rammer for barnet og at være rollemodeller.

At være et alsidigt, sundt og stærkt individ betyder:

- at børnene oplever, at de er betydningsfulde og værdsatte deltagere og medskabere i det sociale og kulturelle fællesskab, som børnehaven er.
- at der er alsidige muligheder for at børnene kan være aktivt med, ligesom de også kan tage egne selvstændige initiativer og udfolde sig, og gøre sig vigtige sociale og kulturelle erfaringer
- at børnenes fantasi og kreativitet udvikles, og at børnene får ro til at fordybe sig og lege.

Det begynder med en barndom hvor der tages hensyn til denne livsperiodes naturlige behov. Vi går som nævnt ud fra den livsanskuelse, at det lille barn er lutter sanser. Og barnet lever i og med sin verden med sin krop og er nærmest ét med sine omgivelser. Barnet adskilles ikke fra sin omverden i de første 7 år. Det gør at barnet lærer gennem efterligning eller mimisk gentagelse af sine omgivelser og nære relationer. Omverdenens handlingsmåder, stemninger og bevægelser bliver en del af barnet.

I børnehaven får barnet derfor mulighed for at efterligne de voksne, som udfører almindelige daglige gøremål med nærvær. Barnet sanser også de voksnes indre liv, såvel som de ydre handlinger. Derfor bestræber vi os på at være livsglade, engagerede og harmoniske mennesker - efterlignelsesværdige forbilleder, altså med andre ord, så autentiske som muligt.

Igenom vi voksnes engagement og interesse kan børnenes motivation vækkes. Det kan ske gennem det at opleve en interessant og livsbekræftende beskæftigelse hos den voksne, som når vi syr, ordner have, river og snitter. Det er vigtigt for de voksne at tænke på, hvordan vi kan nære børnenes fantasi, fordybelse og motivation gennem vores eget engagement og begejstring.

Børnene har mulighed for at deltage i og efterligne mange forskellige praktiske gøremål, som inspirerer dem til leg. Der er årstidsbestemte gøremål, andre gøremål hører den ugentlige eller daglige rytme til. Der forberedes f.eks. suppe om fredagen. Børnene hjælper gerne livsglade og engageret med til at vaske, skrælle og snitte grønsager.

Vi voksne er lydhøre overfor, hvad der lige den dag kan gøre aktiviteten til noget for de enkelte børn, f.eks. hente krydderurter til suppen, pille hvidløg. Børnene kan

hjælpe til med tilberedningen af grønsagerne, som kommer i gryden. De kan se, at den koger, og bagefter spiser alle af den suppe, som de har været med til at forberede. Denne deltagelse giver børnene en følelse af at have bidraget til alles velbefindende denne dag. Og alle spiser suppe med glæde og god appetit.

Gøremål: hvordan kan tingene klargøres til børnene kan være med. Det hele er ned i børnehøjde, og der er redskaber til børnene, så de kan være med til at vaske, børste, skrælle, snitte, skure, skrubbe, save osv.

De kan også være med til at rydde op, feje, rive, hente brænde, trøste, hente plaster og tryllecreme og hjælpe hinanden med inde-sko og tage huer på, dække bord, hente vasketøj osv. Inddragelsen i virkeligheden er tilstede og er godt for børnene, hvor igennem selvværd, selvtillid, hjælpsomhed, at kunne noget, ansvarsfølelse og medfølelse udvikles. Børn vil gerne gøre noget og dette behov næres gennem inddragelse.

Behovet for at blive værdsat bliver mødt i sanglegen og i eventyrspillene, hvor børnene spiller små roller i sanglegen

– hver dag hilses hvert barn ved navn i sanglegskredsen og de som ikke er tilstede, nævnes og sendes en tanke. Det viser børnene, at de er med i børnehavens liv også, når de ikke er til stede. De er vigtige.

Børnenes fantasi og kreativitet stimuleres gennem eventyrene og dukkespillene, som vises med stådukker og fortælles mindst en uge ad gangen, gerne længere, gennem alle sanglege, fingerlege og rim og gennem legetøjet, som er enkelt og appellerer til fantasilege.

En pind, som barnet finder i skoven bliver til en le, en harve, eller en stok alt efter barnets fantasi.

Børnene hører eventyr, som inspirerer dem til at forvandle det hørte til leg, som når de leger drager i huler og der sad to katte på et bord og alle mulige brudstykker af sange og fortællinger sættes sammen på nye måder.

Enkle materialer og legetøj stimulerer og styrker børnenes fantasi.

Børnene får perioder med leg, hvor de er fordybet og fyldt med skaberglæde. Det kan være rolleleg og dukkespil, hvor de spiller selvdigtede små eventyr, eller det kan være ud fra efterligning, hvor der f.eks. males korn, tændes bål, bygges med tæpper, brædder og kasser.

Fordybelse er vigtigt for barnets udvikling. Børnene har brug for tid og ro til at fordybe sig i deres fantasilege, i tegning, i maling m.m. og vi afbryder dem så vidt muligt ikke.

De regelmæssige gentagelser af sange og eventyr, den rytmiske uge og årsforløbet med fester stimulerer børnenes koncentrationsevne. Den daglige eventyrfortælling er en stor øvelse i koncentration. Her sidder hele børnegruppen sammen og lytter koncentreret i ca. 15.min. Det er også vigtigt, at børnene oplever, at verden er god, at

de voksne vil børnene det gode og skaber en beskyttende atmosfære. At mærke den gode vilje i de voksne giver dem tryghed. Det er betydningsfuldt at det er de samme voksne så vidt muligt hver dag og den samme rytme i dagen, i ugen og året. Det er trygt og styrkende for børnenes udvikling, at de oplever, hvordan alt gentager sig i rytmen ligesom i naturen der omgiver dem, naturligvis med variationer og plads til spontane indfald. Det giver børnene en grundfølelse af, at verden er god.

Barnet skal opleve sig set, accepteret og forstået af sin omverden. Barnet skal opleve sig som noget særligt, og som del af et fællesskab uden at skulle give køb på sin integritet. Det enkelte barn opmuntres til udvikling gennem ægte interesse og sympati fra den voksne

Målet er at barnet føler sig set og forstået som det det er. At vi møder det, der hvor det er og hjælper det til at udvikle sig trygt i forhold til barnets nærmeste udviklingszone (Vigotsky). Barnet skal føle lyst til at deltage i fælles aktiviteter, som styrker fællesskabsfølelsen og udvikler rummelighed, fantasi, og leg.

Barnet ser vi som et rytmisk væsen, der trækker vejret ind og ud i en rytme, det lille barn har en vågen og en søvntilstand som de fleste voksne kender til og glædes over at lære det lille barns dag og søvnrytme at kende. Det rytmiske gentager sig løbende med små nye indslag. Vi ser det rytmiske/ det genkendelige som sundt og en livgivende påvirkning af barnet. Vi har årsrytme, ugerytme og dagsrytme. Børnene oplever gennem gentagelsen at de indgår med sin personlighed i fællesskabet. Ved en årstidsfest, som 3-årige sanseindtrykkene og som 5-6-årige at huske alle årstidsfesterne og bringe forventninger og begejstring videre til de mindre. Gode personlige og sociale evner kan kun opnås i trygge omgivelser. De voksnes arbejde er derfor altid at arbejde på at skabe tryghed.

Det sker:

- gennem den personlige, engagerede kontakt til barnet og dets forældre - gennem en kærlig og respektfuld omgangstone mellem børn og voksne, og de voksne imellem (forbilledet har en afsmittende virkning)
- ved at de voksne hjælper barnet, når dets egne fysiske eller sociale evner ikke rækker langt nok, på en sådan måde at barnet får lov at øve sig i den sociale læreproces.
- Ved at børnehaven er indrettet så der er plads til børnenes fysiske udfoldelse og deres behov for at udforske "verden".
  - Ved at der ikke er for mange restriktioner; for mange "nej'er", men anvisninger på alternativer så der bliver plads til barnets livsglæde.
  - Ved at der er en dagsrytme, som gør børnehavedagen overskuelig for barnet. Når de basale behov er dækket i barnets liv, har det muligheden for selv at udvikle sine

personlige og sociale evner. Vi kan være støttende i denne proces og give mulighederne og miljøet, men arbejdet må barnet i sagens natur selv gøre; det må selv vandre ad den vej et menneske skal gå med glæder og sorger, sol og regn, for at finde "de vise sten" Men det er klart, at vi arbejder på at børnegruppen er rummelig over for hinanden og rummelig over for f.eks. børn der endnu ikke har forstået de sociale spilleregler f.eks. ved at større børn tager hensyn og er hjælpsom over for de mindre børn. Gennem at udvikle barnets egen rummelighed udvikles barnets eget selvværd, samt empati og respekt for andre. Disse egenskaber giver barnet evnen til at leve i det sociale fællesskab på en måde, som er god for barnet og dets omgivelser. Men udviklingen af de personlige og sociale færdigheder er noget der sker over lang tid, og vi skal ikke ensrette vores opfattelse af det personlige og sociale barn, men lade barnets personlighed få lov at udvikle sig i sit eget tempo.

De mindste børn

Det er selvfølgelig dejligt for et 3 -4 års barn, hvis det:

- er renlig
- kan sidde nogenlunde stille til eventyr og spisningen
- kan deltage i sanglegskreds
- kan klæde sig på. Alt sammen med en voksen guidning på sidelinjen. Hvis det: er over den værste "trodsalder" og kan være en del af den sociale sammenhæng og følge med "strømmen", når der er en kollektiv besked er begyndt at åbne sig op over for de andre børns medindflydelse i legen.

De mellemste børn.

Det er selvfølgelig dejligt for et 4 – 5 års barn, hvis det:

- efter toiletbesøg uopfordret selv vasker hænder og sætter tøjet i orden har en større egendrift og kunnen mht. påklædning, spisningen, bære ud af bordet osv.
- i sangleg og eventyr kan deltage på en hensigtsmæssig måde uden en voksen ved sin side
- i den frie leg, selv kan bygge en stor del af sine huler, slotte mm. af bukke, tæpper og ting og sager, samt gå i gang på eget initiativ
- kender børnehavens regler og ud fra sig selv følger dem
- har udviklet en større begrebsverden og kan omsætte sine ønsker til handling - det ses tydeligt i legen. Husene bliver indrettet med små borde og opdækning, senge og hylder mm. De bygger skibe og brandbiler og veje og togskinner. Legen afspejler nu også input fra sanglegen og fra eventyrene de hører. På dette alderstrin blomster fantasien og rollelegene er virkelig i gang. De bruger alt i børnehaven til deres lege.

Der gøres mange erfaringer i det sociale samspil. Det 4 -5årige barn øver sig i at formulere og føre egne ideer om legen ud i livet. Mange som tidligere lod sig styre af vennen eller de større børn, begynder at sætte sig selv igennem og "kæmpe" for egen synspunkter og interesser de er blevet mere bevidste om sig selv, og hvad de gerne vil, men nu på en mere social måde den sproglige evne er normalt nu så udviklet, at legen ikke går i stykker, på grund af forskellige interesser - "der kan forhandles" på egen hånd.

De største børn:

Det er dejligt for et 5 -6 års barn, hvis det:

- kan styre overgangslegen i garderoben før spisning
- kan snitte med kniv uden at skære sig i fingrene
- kan hjælpe med at samle pinde ind til når vi skal lave bål
- at få lov til at servere maden
- at skulle føre dukkerne ved eventyret
- at komme på længere ture med en voksen
- at mærke at det er selvhjulpen med rigtig mange ting
- at det har overskud og overblik til at guide de mindre og hjælpe
- i legen, ved sangleg og i garderoben

- at mærke, at de voksne regner med ens loyalitet, og at barnet kan få livet i børnehaven til at fungere Det er også i denne alder, at de husker alle årets traditioner, og bringer forventninger og begejstring videre til de mindre.

Forestillingsevnen tager til i den sidste del af deres børnehavetid, og det giver kontinuitet i deres liv.

Årsag og virkning begynder at gå op for dem. Ja, nu er de snart parate til at komme i skole.

I løbet af det sidste forår i børnehaven og for andre først til sommerfesten bliver der sat punktum for en æra, og de er endelig på vej til det nye land – skolen.

Videbegærlige, motiverede og stærke står de nu og kan gribe alt det, som der her skal gives dem. Det er væsentligt at udvikle sig socialt, det er en forudsætning for at leve og trives og kunne omgås andre og selv være sammen med flere mennesker. Det er betydningsfuldt at kunne tage hensyn til sine egne behov og ønsker og til andres. For at kunne indgå i en social sammenhæng på en hensigtsfuld måde er det væsentligt at opleve sig selv som et selvstændigt menneske over for andre selvstændige mennesker.

Barnet i børnehaven oplever sunde relationer til voksne mennesker i den tidlige barndom som medvirker til udviklingen af selvfølelse og selvstændighed og til at børnene oplever, at de befinder sig i et "rum", hvor de føler tryghed og har tillid til sig selv og hinanden og de voksne – at børnene udvikler rummelighed over for det, som er anderledes, f.eks. hudfarve, taleevne - ikke mindst inden for selve gruppen – at børnene udvikler at se og høre hinanden og aflæse andres signaler, udvikle respekt og omsorg for andre og lærer at respektere andres og egne grænser.

– at børnene i dette fællesskab lærer mest muligt socialt at kende og finde sig til rette med det

at børnene udvikler at begå sig i verden, at være sammen med andre på en positiv måde og at samarbejde I børnehaven understøttes barnet i det sociale ved at barnet kan opbygge et tillidsfuldt forhold til sig selv og sine venner i børnehaven og de voksne og med tiden udvikle sig socialt ved de genkendelige omgivelser og ro og tryghed som både kommer af børnehavens rytme og imødekomende voksne mennesker.

Hvert barn bliver betragtet og behandlet som et individuelt og selvstændigt væsen med eget temperament, egen livshistorie og egne behov, egen skæbne. Med dette grundmateriale møder barnet de andre børn og voksne.

- I gennem den frie leg
- I gennem deltagelse i sanglegen
- I gennem spisesituationerne
- I garderoben,

lærer børnene at omgås hinanden, tage hensyn til hinanden, hjælpe hinanden, være omsorgsfulde og at samarbejde. De får mulighed for at lære sig en positiv omgang med andre, og at finde sig selv i aktiviteterne. Denne vekslen mellem planlagte fælles aktiviteter og den selvstændige leg i børnehaven og den ansvarlige deltagelse i meningsfulde daglige gøremål er med til at børnene udvikler sig til selvstændige, selvhjulpne mennesker som har en sund selvfølelse, og som kan indgå i sociale sammenhænge.

Denne daglige vekslen mellem fælles aktiviteter, hvor alle er med og indordner sig i det fælles gøremål og den individuelle leg på egne præmisser er en god måde at veksle mellem at være sig selv og os, og være det indadvendte og det udadvendte.

Sanglegen er en god social udviklende aktivitet, hvor alle, både store og små er med så godt som enhver nu kan, og holder hinanden i hånden i den samme kreds.

Spisesituationen er også et godt socialt eksempel: Alle sidder sammen og vi spiser den samme mad eller spiser den mad som forældrene har forberedt, måltidet begynder og afsluttes med takkesange, som alle synger med på, og som giver oplevelsen af fællesskab og af at være en enhed.

Årstidsfester som fejres mange gange i løbet af året, både forberedelserne som børn og voksne gør sammen, og festen vi fejrer sammen og forbereder sammen, giver også fornemmelsen af sammenhold og værdi af den enkelte i fællesskabet.

Børnehavens aldersblandede gruppe giver en god basis for udviklingen af sociale kompetencer og hensyn. Når større børn hjælper de mindre børn, både i det praktiske og ved at tage dem med i deres lege, er det en erfaring både for de små og de store. De store opmuntres til at hjælpe de små med mange ting. De lærer at tage imod og dele ud, og sige tak. Bede pænt om ting og sager. De lærer at kunne holde sig tilbage og lade andre komme til, samt at stå frem og være i centrum f.eks. under sanglegen, eller når vi spiller teater. Er barnet usikkert, genert og tilbageholdende, hjælpes det forsigtigt til at deltage mere i det sociale liv, f.eks. ved at få en lille rolle i sanglegen og uden udklædningstøj på. Tit ser vi, hvordan modet langsomt vokser til at deltage mere og mere. Ved i eget tempo at være en del af fællesskabet og lære ved at se og høre hvordan de andre børn gerne vil være i centrum.

De store får en oplevelse af selvstændighed, når de er i stand til at hjælpe og udvide deres selvforståelse ved at vise ansvarlighed, kunne gennemføre den opgave de har påtaget sig og får fornemmelsen af udholdenhed. De små oplever at der bliver taget hensyn til dem, og lærer derigennem denne egenskab at kende. Børnene oplever at der findes rammer.

De oplever en struktureret dags- og ugerytme med opgavefordeling for det enkelte barn f.eks. tage overtøj af og på og hænge det på egen knage og sætte sit fodtøj ved sin garderobeplads, tage hjemmesko på, og lytte, når en anden fortæller noget, at være tjenere ved spisningen og at vi skal ind og sidde stille, når der fortælles eventyr.

Sociale færdigheder udvikles væsentlig i legen bl.a. i rollelege også ved at børnene oplever, hvordan forældrene hjælper til i børnehaven ved fester og på fælles arbejdsdage, hvor børnehaven vedligeholdes eller oplever forældre som indbyrdes hjælper hinanden.

Børnene hjælpes til at se, høre, og mærke, når de går over andres grænser og stoppe, ligesom de også hjælpes til selv at sige fra, hvis deres grænser overtrædes.

Det er naturligt, at der i løbet af barndommen og i den sociale tilpasning vil opstå flere sammenstød med andre børn. Børnene lærer hvad de gerne vil og hvad de ikke vil. -at man siger ja, tak og nej, tak, og også finde ud af betydningen og også at respektere andres ja og nej.

Det er betydningsfuldt at de voksne skaber et forum for alle at være i. Venner er børnene jo kun, hvis de også kan blive uvenner indimellem. De fornemmer meget hvor er jeg, og hvor er du. Bedste venner kan også komme op at skændes og slås. Og så være gode venner igen.

Vi voksne håndterer en konflikt ved at være lidt afventende, aflæser situationen, og derefter gå hen og flytte situationen. Fokuset bliver på det fremadrettede i stedet for at udspørge og hænge ved det, som er hændt.

Vi tager derfor ikke så tit stilling til, hvad den ene eller anden gjorde, men hvordan det nu skal gøres. Børnene får retningslinjer for, hvordan den næste situation mødes f.eks. vi kan gøre det sammen, vi kan vente på hinanden og bytte legetøj som understøttes af en lille remse, når børnene bytter; "skal vi byt byt båt båt, det kan vi godt godt". Eller de med glæde og begejstring løser det selv og legen har igen en god klang.

Børnene opfordres til at respektere det som er anderledes hos hinanden: Vi griner ikke eller retter ikke på andres børn udtalelse eller hvis en pige ville spille en drengerolle eller omvendt. I det hele taget driller, mobber vi ikke eller holder nogen udenfor eller nogen er dumme. Alle er velkomne og må være med og er hver især betydningsfuld i fællesskabet og må have lov til at være sig selv.

Kommunikation og sprog:

Hvordan understøtter vores pædagogiske læringsmiljø børnenes kommunikation og sprog?

Vi ser udviklingen af sproget som et betydningsfuldt element i det lille barns udvikling. Sproget er vigtigt for grundlaget for udviklingen af sociale relationer. Med sproget kan vi meddele os til hinanden og give udtryk for hvad der bevæger sig i ens indre, i tanker og følelser.

Det er væsentligt - at barnet kan kommunikere sprogligt med omverdenen og udtrykke sig.

Herunder støttes i:

at kommunikere på en socialt acceptabel og ansvarlig måde.

at barnet udvikler ordforråd og forståelse for sproget

at barnet får mulighed for at eksperimentere med forskellige udtryksformer, herunder også udvikle sit nonverbale sprog, mimik, kropssprog, og forståelse for andres udtryksmåder

at barnet udvikler en nysgerrighed for og en glæde ved sproget.

For at kunne sproget er det betydningsfuldt, at børnene har brug for gode sproglige forbilleder. Barnet har brug for et tydeligt, klart, ordrigt, billeddannende sprog og alderssvarende sprog hos de voksne for at tilegne sig sproget. Et oprigtigt empatisk menneske, som giver barnet opmærksomhed og tid til at tale ud og tage sig tid til at lytte, når barnet kommer og fortæller noget, som de har oplevet.

Sprog er både ord, gestus, sprogmelodi, betoning, tonefald, kropsholdning, mimik, rytme.

For at lære sproget må der være en vekslen mellem barnets talen og lytten.

Barnet skal kunne lytte til voksne uden at afbryde, den voksne skal også lytte og lade barnet tale til ende.

Gennem efterligning lærer barnet sproget og måden at kommunikere på. Den voksnes rolle som forbillede for barnet er central i vores pædagogik, og vi stræber efter at være omhyggelige med vores sprog i samtale med både børn og voksne. Også vores kropssprog er af stor betydning. Oftest fortæller det meget bedre end ord, hvad meningen bag det hele er.

Der kan meget let opstå sprogforvirring hos det lille barn, hvis de voksne siger et med ordene og kroppen viser noget andet.

Der må på alle måder være tydelighed omkring det opvoksende barn. Ansatte i Lille Bjørn er opmærksomme på deres eget sprog og sprogets betydning.

Vi bander ikke, og vi råber så vidt muligt heller ikke op, men går over til den voksne eller barnet, vi vil tale med.

Vi forsøger at undgå at skælde ud, og når vi skal sætte en grænse tydeligt, er det med det i mente, at det er handlingen, som vi ikke ønsker og ikke selve barnet.

Vi er opmærksomme på sprogformuleringen og stemningen, som er udtrykt i sproget, og vi bruger som hovedregel derfor formuleringen f.eks. hvis det drejer sig om alvorlige situationer, der kræver en tydelig markering: "vi slår ikke i børnehaven med en skovl, du må gerne grave med skovlen i sandkassen". En anden formuleringsform der er med til at åbne en anderledes handlemulighed: "du må passe godt på dine kammerater"

Vi er opmærksomme på, i vores formulering, at barnet ikke er forkert og ansvaret ligger hos den voksne.

Det er i det legende, at børnene understøttes til at udvikle og lære sproget at kende og er nysgerrig omkring sproget, føler sig hjemme i det, får lyst til at bruge sproget og udvikle det.

Vi er i nærheden, når børnene leger. Vi er opmærksomme på hvilke situationer børnene kan klare og hvilke der kræver en interaktion fra en voksen.

Vi hjælper til med at motivere til at legen kan fortsætte, og vi trøster, når der er behov for trøst.

Sangen, som er en bærende del i dagligdagen i vores børnehave, er betydningsfuld for sproglig udvikling, ligesom den fastlagte daglige aktivitet: eventyrfortælling virker ligeledes inspirerende på børnenes sprog.

I legen udvikles barnets sprog gennem den erfaring det tilegner sig i sin leg med de andre børn og materialer.

Ud fra praksis og behov opbygges ordforrådet for at skildre situationer og sammenhæng.

Begreber som stor, lille, mindst, høj og lav, op og ned, langt og bredt for en indholdsmæssig betydning for børnene, når de leger og bygger.

Gennem eventyrfortælling kommer barnet dagligt i kontakt med et rytmisk, musikalsk og billedligt sprog. Eftersom samme eventyr fortælles mange dage i træk, kan barnet tage sproget til sig. Samtidig med at det skaber sine egne indre billeder. Nye ubekendte ord og ordbilleder kommer på denne måde til barnet.

Pædagogen har ingen bog til oplæsning, men har lært eventyret udenad, hvilket giver en helt anden sproglig formidling til barnet.

At vi spiller dukkespil til, er for at tilgodese børnenes behov for handling og virker sprogligt understøttende.

Ved vores eventyrfortælling er der igen taget hensyn til det rytmiske, sansende indtryk og efterligningen.

Barnets stærke indlevelse i eventyrets sprog viser sig, når de selv leger eller laver dukkespil eller fortæller små historier. Indlevelsen kommer også tydeligt frem, når barnet indimellem er med til at opføre eventyret, mens den voksne fortæller. Det kan ske i form af enkelte "dramatiseringer" af et eventyr, som er velkendt for barnet.

Pædagogen og børnene "gør" eventyret sammen, som en fælles oplevelse helt uden præstationskrav og mere som en fælles "aftalt" rolleleg.

Når der er direkte tale i eventyret, taler barnet, hvis det er trygt og kender eventyret ellers taler den voksne. I eventyrene findes ofte gentagelser, ordleg og remser som vækker glæde og sproglig interesse hos barnet.

Her er det fra remseeventyret lille Kyllerylle: " så lad os løbe " sagde gasen. Og så løb de alle seks. De løb alle sammen så hurtigt de kunne for at komme ud af skoven. Gasen for´ forrest og kyllingen bagest, for den havde svært ved at følge med på sine små ben. Så mødte de en ræv, og gasen løb hen til den og sagde: Åh, Rævskræv! Skoven vil falde, hvem har sagt dig det Gasebase? Det har Gåsetåse. Hvem har sagt dig det Gåsetåse? Det har Andepande. Hvem har sagt dig det Andepande? Det har Hanefane. Hvem har sagt dig det Hanefane? Det har Hønepøne. Hvem har sagt dig det Hønepøne? Det har lille Kyllerylle? Hvem har sagt dig det lille Kyllerylle? Åh, det fille, det falle i min hovedskalle: sagde Kyllingen".

Gennem folkeeventyr kan det store børnehavebarn i sin fantasi og leg selv afprøve sin vilje, sin godhed og sit mod. Barnet ved ubevidst et sted noget om, hvad det vil sige at være menneske. Folkeeventyrene er, i billeder, gammel visdom. Eventyrene taler til barnet og når barnet. Eventyrene repræsenterer et sjæleligt univers, som passer til barnet. I remseeventyr er det væsentlige sproget og rytmen. Sproget i remseeventyr kommer frem ved ordspil og gentagelser. Det styrker sprogoplevelsen. Barnet bliver fortrolig i sit sprog og derved fortrolig i sit liv. Vi fortæller remseeventyret hver dag i en uge eller mere og kan eventyret godt og uden af således at det nærmest bliver melodisk. Det er den jævne strøm - rytmen som bærer remseeventyret. Vi fortæller eventyret klart og tydeligt og kraftfuldt således, at det er ordene og lyden, som kommer frem. Til eventyret sidder alle stille i 10 -20 min. uden at forstyrre hinanden. Det er en fin måde for barnet at øve sin koncentration.

I den daglige sangleg indlever barnet sig i sproget gennem sangen, bevægelser og glæden ved disse, og på den måde bliver hele kroppen formidler af sproget. Barnets oplevelse af verden udvides på en kreativ måde, idet sange, rim og remser fortæller om alt mellem himmel og jord.

Vi bruger mange sange, vers, rim og fingerlege med bevægelser til, sådan at bevægelse og sprog understøtter hinanden. Sprogrytmen og det motoriske kommer ind i en naturlig sammenhæng.

Sanglegen er hvor alle bliver en del af et socialt fællesskab i en kreds og en voksen fører an, og børnene efterligner den voksne. Det er unødvendigt at forklare, hvad der nu skal ske. Børnene må samle sig om hvilke bevægelser den voksne hele tiden gør. Børnene må koordinere disse bevægelser, øje/hånd, samtidig med at de skal lytte efter og prøve at synge ordene eller sige ordene i remsen. Børnene møder i sanglegen det lette lyse og bevægelige og det tunge og alvorfulde sammen med bevægelser; oppe i luften flyver fuglen og nede på jorden lever de små mus. Vi har det sjovt - vi leger jo og samtidig plejes mange sider hos børnene. Sang- og

fingerlegene gentager sig i mange dage og følger for en stor del årets og naturens rytme.

Sanglegen giver både børnene på en sjov og legende måde sansemotorisk træning, sproglig øvelse og øvelse i at deltage i et socialt fællesskab. Det vidner børnene tit om, for vi kan høre og se dem bevæge sig rundt og lege og små brudstykker af sange og bevægelser indgår i deres fantasi, leg og rundt om i havens kroge og på sanglegspladsen skaber børnene deres egen sangleg.

I den frie leg har barnet rige muligheder for at øve kommunikation gennem socialt samvær med andre børn og voksne. Her afprøver de sprogets forskellige nuancer. F.eks. høres pludselig en meget ansvarlig og bestemt mor, som taler til sine lidt ustyrlige børn. De bruger sproget flittigt, både på den stille intime måde i en leg i en hule, men også på den mere kraftfulde måde, når man er en del af en større flok. Det hænder ofte at et par børn har lavet et bordspil og fortæller et hjemmedigtet eventyr for en lille flok tilhørere. Eller også bruger de det eventyr, vi har for tiden. De voksne forsøger at tale til barnet i et præcist og klart sprog, så barnet kan føle sig tryk. Vi prøver at guide dem ved at sige, hvad de må eller skal, i stedet for at sige hvad, de ikke må eller ikke skal.

Der opstår megen sprogforvirring for barnet, når de voksne taler i negationer. f.eks. "du må ikke løbe herinde". - Barnet overhører ofte ordet: ikke. De hører dét, der er handlingen i sætningen, altså: "du må løbe". Derfor er det en god ide, hvis voksne vil opnå at barnet modtager budskabet, at omformulere sætningen til: "Du skal gå herinde" eller "Du må løbe, når du kommer ud i haven".

Sprogstimulering

Når barnet endnu ikke mestrer sproget og bruger ordene forkert, korrigeres det på nænsom måde ved gentagelse. F.eks.: "Jeg har baget en bolle" - "ih, har du bagt en bolle?" Derved hører barnet det rigtige ord uden at føle sig irettesat eller opleve, at det har gjort noget forkert.

Vi benytter os af følgende metode, når et barn ikke mestrer sproget, og kommer og vil fortælle noget: at vi kan fortælle en, måske lignende, oplevelse vi har haft så barnet hører den rette ordstilling, udtale og lignende. Vi irettesætter ikke barnet, derved opnår vi at barnet gerne vil fortælle mere og benytte sit sprog.

Vi er opmærksomme på at barnet har mulighed for at aflæse de voksnes mimik, ved at have øjenkontakt og vi sætter os ned i øjenhøjde, når vi taler sammen, når et barn har behov for det.

Krop sanser og bevægelse:

Hvordan understøtter vores pædagogiske læringsmiljø udviklingen af børnenes krop, sanser og bevægelse?

Vores krop er den basale forudsætning for at kunne opfatte sig som "at være i verden". Igennem vores sanser tager vi verden ind, forstår den og bliver aktivt deltagende i det sociale fællesskab med andre.

Barnets motoriske evner danner grundlæg for at det kan udforske og agere i omverdenen.

I børnehaven har børnene rige muligheder for at understøtte krop sanser og bevægelse både ude og inde.

Haven som er omkranset med store træer, en bålplads, en græsplæne, sandkasse, klatretæer, legehuse, hængekøjer, gyng, balancetræstubbe, blomster og andre vækster, giver rige muligheder for både sansning og bevægelse.

Eksempler:

Bålet der tændes. Børn hjælper med at samle pinde ind til bålet og så sidder i passende afstand på dertil indrettede bænke. Den voksne tænder bålet og børnene mærker duften af den begyndende brænding. Senere når bålet er godt i gang kan det være nødvendigt at flytte sig lidt, hvis man ikke vil sidde i røgens vindretning. Man mærker varmen fra bålet og hjælper måske med til at vedligeholde bålet ved at hente mere brænde fra brændskuret.

På græsplænen samles vi hver morgen til morgensang/sangle, hvor vi tager hinanden i hånden og synger om bl.a vejret. Vi har sange der understøtter dagens vejr. Her mærker vi og bliver dagligt bekendt med vejrets og årstidens skiften. Vi danser, bevæger os til de forskellige sanglege. Bruger stemmerne alene og sammen. Vi rækker ud efter hinanden og i fællesskab tager vi del i sanglegens "flow".

I havens "skovbælte" laver vi huler, graver huller og triller ned af bakken, lister rundt som røvere, samler nødder og plukker blomster. Vi følger med i årstidens skiften, fra den kolde vinter til det spæde forår, hvor blomster titter frem. Bladene springer ud duftene ændrer sig hele tiden også i løbet af dagen og vejrets skiften.

I sandkassen leger de mindste børn, de bygger, graver, laver sandkager og mudderfad med blomster og lys af grene. Et helt basalt sted hvor børn får erfaring med sand, vand, luft og varme og kulde.

Om vinteren kan der være sandisflager på det øverste lag i sandkassen. Efter regnvejre kan man grave dybe render og lave broer over de dybe floder.

Om sommeren kan man sidde i skyggen af læsejlet og føle det kølige sand og bygge slotte pyntet med blade og sten.

Til vores Michaelsfest hjælper vi hinanden med at bygge en sanddrage, som vi kan slå ihjel, når vi alle er blevet slået til riddere. Mulighederne er uendelige.

Indenfor bevæger vi os anderledes end udendørs. Her må man gå, ikke løbe, da husets opbygning ikke egner sig til det. Vi sætter tempoet en anelse ned. Ved hjælp af sange og en håndsækning fra de voksne eller de større børn får børnene klædt sig af og på. Børnene synger ofte med på de genkendelige sange, som også hjælper til at sænke frustrationsniveauet, fordi pladsen er trang.

Vi spiser indenfor, hvor vi hver især har medbragte madpakker med 4 dage om ugen. Vi nyder duften af den medbragte mad og mærker hvordan vi bliver mætte. Om fredagen spiser vi et fælles måltid som feks suppe, som børnene hjælper med at tilberede. Det er noget helt særligt at spise børnehavens suppe. Nogle gange tager det lidt tilvænning og til sidst elsker de fleste børn børnehavesuppen.

Kultur, æstetik og fællesskab:

Hvordan understøtter vores pædagogiske læringsmiljø, at børnene gør sig erfaringer med kultur, æstetik og fællesskab?

Året, månederne, ugen, og dagen har sin tilbagevendende rytme.

Dagen og ugen:

børn og voksne møder mellem 7.45-9.00

Morgensamling og sangleg 9.00-9.25

Formiddagsmad 9.25 – 9.45

Fri leg i haven (4 dage) 9.45-11.00

men også pædagogiske tilbud der er varieret

Man.: Skovtur spiser i skoven

tirsdag: Bagedag

onsdag: Rengøringsdag

Torsdag: Male/tegningdag

Fredag: Middag/Årstidfest

Fællesspisning	11.15-11.45
Eventyrstund	12.00-12.30
Fri leg i haven	12.30-14.00
Eftermiddagssnack	14.00-14.30
Hviletid	14.45-15.30
Børnehaven lukker	16.00

Dette er skellet som dagene er bygget op om. Derudover har året sin rytme som smitter af på de daglige gøremål. Årstidsfesterne sætter ligeledes deres særlige præg på dagene, så der er variationer hver dag, hele året.

Det er tydeligt for alle, der har med børn at gøre at de efterligner. Det være sig mimik, sprog, bevægelsesmønster, reaktionsmønster og adfærd. Det er derfor betydningsfuldt, at børnene er omgivet af forbilleder, der er "værd" at efterligne.

Vi voksne i børnehaven arbejder efter bedste evne på at være forbillede. Vores dagligdag er indrettet således, at vi som voksne har daglige praktiske gøremål, som børnene kan efterligne. Vi laver mad, ordner have, syr, saver brænde, flækker brænde, reparerer legetøj, snitter, ordner grøntsager, og alt så børnene kan være med.

I vores børnehave forholder vi os til begrebet kultur ud fra holdningen om, at alle mennesker på denne jord er ligeværdige uanset, hvordan de ser ud, hvor de kommer fra, hvad de spiser, hvilken status de har, hvilket køn, alder, race osv. Det er en kulturarv, som viderefremmes til næste generation gennem den måde, børnene ser os behandle andre mennesker på. Børn er fordomsfrie væsner, så længe de voksne omkring dem behandler andre med respekt.

Den evne som barnet har til at være nysgerrig engageret, er kilden til udvikling af kreative kræfter, sjælelig bevægelighed og engagement.

Denne evne plejes ved alle former for kunstneriske aktiviteter, som ledes af voksne, der selv synes det er sjovt og oplever glæde og engagement og mærker lysten til at lære og udvikle sig.

Det indre sjælelige liv og æstetiske sans udvikles og kommer til udtryk i kreative aktiviteter som vådt-i-vådt maling (akvarel). Børnene berøres, idet deres åndedræt bliver dybt og roligt mens penslen påfører det hvide, våde papir en ny farve. Det sker især, når de sidder og iagttager akvarelmalingens farver blander sig med hinanden og der opstår nye farver og nuancer, og de er engageret og glade for det de skaber.

Barnet skal have tilstrækkelig med tid, som det selv disponerer over (fri leg)

- barnet oplever og afprøver forskellige kulturelle udtryksformer.

- barnet får en almen dannelse i børnehaven. Det understøttes i at udtrykke sig og afprøve forskellige idéer. Der er sanglegen, og derudover synges der, når børnehavegruppen har et overgang fra et af dagligdagens aktiviteter til en anden.

F.eks. når der skal spises, på toilettet, vaskes hænder, når tøjet tages af og på i garderoben, når der bages, efter spisning, synges til sangleg og til eventyret. Det er sang der berører barnet dybt sjæleligt og kalder på det dybe åndedræt, udviklingen af den rytmiske sans og en naturlig glæde. Melodierne er enkle og i børnenes høje toneleje. Børnene får genskab til enkle klangfulde instrumenter og til fløjten som kan understrege eventyrstunden og betydningsfulde tidspunkter på dagen og understrege fine stemninger til årstidsfesterne.

Det billedlige sprog i remse og folkeeventyr, som fortælles i børnehaven, taler inspirerende til børnene og fylder dem med indre billeder, der vækker deres følelsesliv, deres handlinger, deres livskræfter og engagement.

Ved modellering med bivoks, udformningen af små figurer og former, oplever børnene deres hænders formkræfter og virkningen af varme fra deres hænder, tryk og modtryk. Forvandlingen fra langt og smalt, rundt og fladt, tykt og tyndt, og rundt osv.

Når børnene maler med vandfarver på vådt papir med de tre grundfarver, oplever de kreative forvandlingskræfter. Farverne mødes og blander sig med hinanden og bliver til en helt tredje farve. Børnene maler spontant uden et fastlagt tema og ud fra deres eget indre.

De kunstnerisk små "frø" i børnehavens aktiviteter understøttes ved, at de voksne ikke bedømmer børnenes arbejder, korrigerer dem eller kritiserer. Børnene lever så stærkt i nuet og i deres oplevelse, at de ikke kan profitere af den distance til deres værker, som en bedømmelse og vurderinger giver; det vil kun hæmme barnets naturlige udfoldelseskræfter og udviklingen af deres fantasi og kreativitet.

Børnene har også mulighed for at klæde sig ud og spille teater. De laver selv eventyrdukketeater hvor de på skift hjælper, når den voksne fortæller eventyr. Vi ser

det, som vores opgave at formidle de forskellige kulturer omkring barnet på en så enkel og gennemskuelig måde som muligt.

Af kulturer i vores børnehave har vi været inde på:

Årstidsfestkultur – Madkultur – Eventyrfortællingskultur – Børnekultur og legekultur – Arbejdskultur sammen med forældrene, når der er arbejdsdage i børnehaven eller når de har rengøringsweekend. Vi har spisekultur og køkultur. Den almen dannelse sker ved, at vi voksne er forbilleder for børnene og tydeligt viser, hvordan vi gør. Der er i børnehaven rammer for, hvordan vi spiser sammen, at vi giver hinanden hånden og ser på hinanden, når vi hilser om morgenen, og når vi siger farvel om eftermiddagen. Vi spiser først, når vi har sunget. Vi rejser os først fra bordet, når vi har sunget tak for mad. Vi beder om det, vi gerne vil have, og takker når vi får det. Vi spiser så vidt muligt med madro.

Der lægges vægt på kvaliteten af sanseindtryk. Barnets æstetiske sans udvides også ved bevidst farve- og materialevalg, udsmykning, smukke lydindtryk, at der er ryddet op, og alt står på sin plads ved dagens slutning, at børnene ankommer om morgenen til stearinlys, at der opstilles årstidsbestemte stemningsbilleder rundt om i børnehaven.

En vigtig kulturel værdi i børnehaven er, at barnet har god tid til at fordybe sig og lege. Tilstrækkelig med tid, som det selv disponerer over.

Natur, udeliv og science

Naturoplevelser i barndommen har både en følelsesmæssig, en kropslig, en social og en kognitiv dimension. Naturen er et rum, hvor børn kan eksperimentere og gøre sig de første erfaringer med naturvidenskabelige tænke- og analysemåder. Men naturen er også grundlag for arbejdet med bæredygtighed og samspillet mellem menneske, samfund og natur. (Den styrkede pædagogiske læreplan, Rammer og indhold, s. 44 - 45)

Hvordan understøtter vores pædagogiske læringsmiljø, at børnene gør sig erfaringer med natur, udeliv og science?

Naturlæring

På vores skovtursdag er der indbygget meget naturlig læring. Vi begynder med at få en gåmakker som vi holder i hånden og en plads i rækken. På vores tur skal vi over vejen og holder hinanden i hånden i en lang række og vi orienterer os til begge sider inden vi går over. På turen møder vi katte, hunde og andre mennesker, som vi hilser på og viser hensyn.

Vi har "stoppesteder" hvor vi venter på hinanden til flokken er samlet, inden vi går videre. Når vi når vores destination i skoven i et kuperet terræn er der fri leg. Børnene leger og undersøger skoven.

Efter en tid med fri leg, hjælper duksene med at lave en spiserundkreds i skovbunden. De børn der har brug for det går på "toilettet" og når vi sidder i rundkredsen bliver der vasket hænder med vådservietter. Vi synger bordvers, pakker den første mad ud og venter til alle er klar inden der bliver sagt "værs'go".

Efter spisning synger vi tak for mad og pakker madpakkerne væk og tager rygsækkene på ryggen og er klar til at gå hjem i børnehaven med samme gåmakker som man gik med på vej til skoven. Når vi når børnehaven sætter alle deres rygsække på plads i garderoben inden der er fri leg i haven. De små bliver hjulpet på toilettet.

På sådan en skovtursdag er der flere læringsområder, når man kigger godt efter.

Social læring

Natur læring

Motorisk læring

Sproglæring

Al læring er flettet ind i hinanden. Den sociale læring foregår på mange plan, f.eks. at man må holde den i hånden, som den voksne der arrangerer gruppen, så der er størst harmoni. Men selvom det er en tilstræbelse, så kan der stadig være store udfordringer ved at acceptere at man holde netop en bestemt i hånden. Alligevel sker det ofte, at de to som er parret finder en særlig måde at være sammen på under gåturen og hyggesnakker og udveksler historier og erfaringer.

Når vi møder andre på stien, trækker vi os til siden, så de kan passere og lærer her at det er en måde at vise hensyn på.

På den enkelte stoppesteder opløses "køen" og der leges på kryds og tværs, inden man fortsætter med sin gåmakker. Ved skoven leger børnene igen efter interesser, gynger på grene, finder insekter, spiser bognødder, undersøger svampe og bygger huler mm.

Ved spisning venter vi på hinanden og spiser først når der er sagt "værsgo". Dette fordrer at man udsætter sit behov, og iagttager om alle er klar.

På vores tur oplever vi også naturens gang. Børnene stiller spørgsmål og vi taler om hvad der sker i naturen. Men mest af alt så viser vi det konkret, når vi samler urter som vi bruger til forarbejdning i børnehaven røllike til the eller vejbred til olieudtræk. Smager på rønnebærene og lærer at spise hyben uden at få frø i munden. Børnene er hurtige til at kende forskel og ved at der er mange ting som vi ikke spiser, og at man altid skal spørge en voksen først.

I skoven har vi spist bog. De små trekantede frø bliver pillede og spist med stor fornøjelse. Vi kigger på svampene når de skyder op efter regnvejre og taler om at nogle faktisk kan spises, men at andre kan blive alvorligt syge af. Så her gælder reglen igen, "altid spørge en voksen", for det kan være svært for børn at huske selvom de faktisk hurtigt tilegner sig den viden. Vi samler også blomster, grene, bog og blade til forarbejdning i børnehaven. Til udsmykning og nogle ting forarbejdes videre til legetøj. Desuden mærker vi vejrets og årstidens skiften meget tydeligt.

Bevægelse, gang, løb klatring osv. er rigtig godt for motorikken. At få brugt sin krop på en alsidig måde gør børnene mere harmoniske både kropsligt men også mentalt. Udholdenhed i forhold til at gå, er også et element, der er værd at nævne. Mange børn i dag går sjældent over længere distancer og udtrættes hurtigt. Børnene bliver stærkere når de får brugt deres kræfter alsidigt og deres balance bliver markant bedre. De får mere ro i kroppen.

Sprogligt er der også en læring: Vi taler om de ting vi ser og oplever på vores vej, og ordforrådet vokser i takt med at nysgerrigheden vækkes. Vi synger sjove sange. Vi taler med hinanden på turen om stort og småt.

